

टोल विकास संस्थाका लागि विधानको नमूना

.....टोल विकास संस्थाको विधान

प्रस्तावना :

स्थानीय रूपमा उपलब्ध श्रम, सीप र साधन तथा अवसरहरूलाई अधिकतम परिचालन गरी गाउँ-नगरको अन्तरसम्बन्धलाई सुदृढीकरण गर्न तथा गाउँ र नगरको सामाजिक तथा आर्थिक व्यवस्थालाई एकअर्काको परिपूरकको रूपमा विकसित गरी गरिबी न्यूनीकरणका प्रयासमा ठोस योगदान पुऱ्याउन सहभागितात्मक योजना तर्जुमा गर्न, उद्यमी समाजको निर्माण गर्न तथा टोलका जनसमुदायहरूलाई संस्थागत रूपमा विकास गर्ने वातावरण सिर्जना गर्न टोल विकास संस्था स्थापना गरी सञ्चालन गर्न वाञ्छनीय भएकोले यो विधान बनाइएको छ ।

परिच्छेद- १

१. प्रारम्भिक :

संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ

(क) यो विधानटोल विकास संस्थाको विधान हुनेछ ।

(ख) यो संस्थाको नाम हुनेछ ।

(ग) यो विधान टोल विकास संस्थाको साधारण सभाबाट स्वीकृत भएको मितिदेखि लागू हुनेछ ।

(घ) यस संस्थाको कार्यालय मा रहनेछ ।

(ङ) यस संस्थाको सिमाना :

पूर्व पश्चिम.....

उत्तर दक्षिण.....

२. परिभाषा :

विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस विधानमा :

(क) 'संस्था' भन्नालेटोल विकास संस्थालाई सम्झनुपर्छ ।

(ख) 'विधान' भन्नाले टोल विकास संस्थाको विधानलाई सम्झनुपर्छ ।

(ग) 'साधारणसभा' भन्नाले संस्थाको साधारण सदस्यहरूको भेला सम्झनुपर्छ ।

(घ) 'समिति' भन्नाले टोल विकास संस्थाको कार्यसमिति सम्झनुपर्छ ।

(ङ) 'वैठक' भन्नाले संस्थाको संयुक्त वा छुट्टाछुट्टै बैठक सम्झनुपर्छ ।

- (च) 'कार्यमूलक/उपभोक्ता समूह' भन्नाले साधारणसभाले विशेष जिम्मेवारी दिई गठन भएका समूह वा संस्थाभित्र विभिन्न कार्य गर्नका निमित्त गठित समूहहरूलाई सम्झनुपर्छ ।
- (छ) 'पदाधिकारी' भन्नाले संस्था वा कार्यमूलक/उपभोक्ता समूहका अध्यक्ष, कोषाध्यक्ष, सचिव र सदस्यहरूलाई जनाउँछ ।
- (ज) 'उपसमिति' भन्नाले कुनै निश्चित कार्य तथा अवधि तोकरी गठन गरिएको उपसमितिलाई सम्झनुपर्छ ।
- (झ) 'बचत' भन्नाले साधारण सदस्यहरूबाट निश्चित अवधिमा सञ्चय गरेको रकमलाई सम्झनुपर्छ ।
- (ञ) 'बचतकर्ता' भन्नाले संस्थाका बचत गर्ने सदस्यहरूलाई जनाउँछ ।
- (ट) 'ऋण' भन्नाले एकमुष्ट वा किस्ताबन्दीका रूपमा फिर्ता बुझाउने गरी निश्चित अवधि, व्याजदर र उद्देश्यका साथ प्रदान गरेको रकमलाई जनाउँदछ ।
- (ठ) 'तोकिए' वा 'तोकिएबमोजिम' भन्नाले संस्थाले समयसमयमा गरे निर्णयबमोजिम निर्धारित कार्यविधि वा यस विधानअन्तर्गत बनाइएका नियमावली वा विनियममा उल्लेखित कुराहरूलाई जनाउँदछ ।

३. संगठित संस्था हुने :

- (क) संस्थाको आफ्नो छुट्टै छाप हुनेछ । सो छाप कार्यमूलक/उपभोक्ता समूहहरूले आ-आफ्नो नाम राखी प्रयोग गर्न पाउनेछन् ।
- (ख) संस्था तथा कार्यमूलक/उपभोक्ता समूहले व्यक्तिसरह चल-अचल सम्पत्ति प्राप्त गर्न, उपभोग गर्न वा कुनै प्रकारको बन्दोबस्त गर्न सक्नेछ ।
- (ग) संस्था वा कार्यमूलक/उपभोक्ता समूहले व्यक्तिसरह आ-आफ्नो नामबाट नालिस उजुर गर्न र सोउपर नालिस उजुर लाग्न सक्नेछ ।

परिच्छेद - २

८. संस्थाका उद्देश्यहरू :

संस्थामा आवद्ध सबैखाले सदस्यहरूको संस्थागत, सामाजिक तथा आर्थिक विकासका लागि देहायबमोजिमको उद्देश्य हुनेछ :

- (क) टोल स्तरमा सक्षम र दिगो स्वायत्त संस्थाको विकास गर्ने ।
- (ख) टोलका व्यक्तिहरूको आयमा वृद्धि गर्ने कार्यक्रमको सञ्चालन गरी गरिबी न्यूनीकरणमा मदत पुर्याउने ।
- (ग) स्थानीय स्तरको विकास प्रक्रियालाई दिगो र आत्मनिर्भर बनाउन स्थानीय स्तरको समुदायको व्यक्तिहरूको क्षमता विकास कार्यक्रम कार्यान्वयनमा टेवा पुर्याउने ।
- (घ) स्थानीय स्तरबाट सिकेको अनुभवबाट गाउँ-नगर सम्बन्ध विस्तार तथा शहरी समाज परिचालनको एउटा नमुना कार्यक्रम विकसित गरी देशको अन्य नगरपालिकामा विस्तार गर्न सहयोग गर्ने ।
- (ङ) स्वशासित संस्थालाई प्रभावकारी बनाउने ।
- (च) संस्थालाई नगरपालिकाको सबभन्दा तल्लो एकाईको रूपमा स्थापित गराई सहभागितात्मक नगरपालिका योजना तर्जुमा, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रियामा सक्रिय सहभागी बनाउने ।

९. संस्थाका कार्यहरू :

- (क) प्रत्येक टोल स्तरमा शतप्रतिशत घरपरिवार सहभागी भएका महिला वा पुरुष वा दुवैधरी समावेश भएको टोल विकास संस्था गठन गर्ने ।
- (ख) सदस्यहरूबाट नियमित रूपमा बचत संकलन तथा परिचालन गर्ने ।
- (ग) संस्थाका सदस्यहरूलाई उद्यमशीलतातर्फ अग्रसर गराउन आफ्नो स्वलगानी तथा संघसंस्थाबाट ऋण लिई उद्यम सञ्चालन गर्नमा पहल गराउने ।
- (घ) तालिम तथा प्रविधिमा विशेष चाख राखी टोलवासीहरूको ज्ञान र सीप वृद्धि गराउने कार्यमा सहयोग गर्ने ।
- (ङ) टोलमा आइपरेका समस्याहरू समाधान गर्न एकअर्कामा भाइचारा कायम गरी सभ्य समाजको अवधारणा कायम गर्ने ।
- (च) पिछडिएका वर्ग तथा जनजातिहरूको विकासका लागि सम्बन्धित क्षेत्र तथा निकायबाट सहयोगका लागि सम्बन्ध विस्तार तथा समन्वय कायम गर्ने ।
- (छ) गाउँ तथा नगरको अन्तरसम्बन्ध हुने गरी कार्यक्रमहरू तयार गरी आत्मनिर्भरतातर्फ अधि बढ्ने ।
- (ज) आफ्नो समस्यालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न तथा स्रोतको समुचित परिचालनका लागि आफ्ना सामाजिक तथा आर्थिक पूर्वाधार विकाससम्बन्धी टोल विकास योजना र उद्यम विकास योजना बनाउने ।
- (झ) यसका अलावा गाउँ-नगरको अन्तरसम्बन्ध बढाउन विभिन्न सिर्जनात्मक कार्यहरू गर्ने जस्तै, ग्रामीण क्षेत्रको उत्पादन सहरमा खपत गराउन/व्यापार गर्न प्रोत्साहन गर्ने । बजारमा माग भएअनुरूपको उत्पादन गर्न प्रोत्साहन गर्ने । ग्रामीण क्षेत्रमा नगरको सेवा सुविधाहरू विस्तार गर्ने सेवामूलक उद्यम सिर्जना गर्न प्रोत्साहन गर्ने ।

परिच्छेद-३

६. सदस्यता :

- (क) यस विधानको उद्देश्यबमोजिम संस्थाप्रति श्रद्धा र निष्ठा राखी विधानलाई स्वीकार गर्ने स्थानीय टोलवासी यस संस्थाको सदस्य हुनेछ ।
- (ख) सदस्य बन्न इच्छुक नयाँ टोलवासीलाई संस्थाले तोकेबमोजिम संस्थामा दरखास्त दिएमा सदस्यता प्रदान गरिनेछ ।

७. सदस्यता नरहने :

- (क) सदस्यको मृत्यु भएमा ।
- (ख) सदस्यले दिएको सदस्यता परित्यागको लिखित निवेदन संस्थाले स्वीकृत गरेमा । तर संस्थाको निर्णयउपर चित्त नबुझेमा साधारणसभामा पेश गर्ने र साधारणसभाको निर्णय अन्तिम हुनेछ ।
- (ग) सदस्यता शुल्क नतिरेको वा संस्थाको निर्णय पालन नगरेमा संस्थाले निर्णय गरी सम्पूर्ण सदस्यलाई जानकारी गराएमा ।
- (घ) संस्थालाई हानि-नोक्सानी हुने कुनै कार्य गरेमा वा नैतिक पतन, आर्थिक अनियमितता वा भ्रष्टाचार गरेको अभियोग प्रमाणित भई सजाय पाएको कारण देखाई संस्थाले सदस्यताबाट हटाउने निर्णय गरेमा । तर सम्बन्धित सदस्यहरूलाई सफाई दिने अवसरबाट वञ्चित गरिनेछैन । यससम्बन्धी अन्तिम निर्णय गर्ने अधिकार साधारणसभाको हुनेछ ।

परिच्छेद- ८

८. संस्था गठन एवं कार्य सञ्चालन विधि :

- (क) निश्चित भौगोलिक क्षेत्रका व्यक्तिहरूको सर्वसम्मति निर्णयबाट टोलको क्षेत्र निकर्ण गरिनेछ, त्यस टोलभित्र बसोबास गर्ने सम्पूर्ण घरधुरीहरूको उपस्थितिमा संस्था गठन गरिनेछ ।
- (ख) दफा ८ (क) बमोजिम टोल विकास संस्था गठन गर्ने उपस्थित भएकाहरूले गरेको सर्वसम्मति निर्णयको आधारमा एक-एक जना अध्यक्ष, कोषाध्यक्ष र सचिव र अन्य घरधुरीहरू सदस्य हुनेछन् ।
- (ग) तीन जना पदाधिकारीहरूको कार्यकाल एक वर्षको हुनेछ ।

९. संस्थाका पदाधिकारीहरूको काम, कर्तव्य र अधिकार :

संस्थाका पदाधिकारीहरूको काम, कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिमका हुनेछन् ।

(क) अध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकार :

टोल विकास संस्थालाई कसरी प्रभावकारी बनाउने भन्ने सम्बन्धमा संस्थाका अध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकार निम्नबमोजिम हुनेछ :

- १) टोल विकास संस्थाको नियमित बैठक बोलाउने/बैठकका लागि मिति, समय र स्थानको निर्णय गर्न संस्थाका सबै सदस्यको सहमति लिने ।
- २) बैठकको अध्यक्षता गरी बैठक सञ्चालन गर्ने ।
- ३) बैठकमा अनुशासनको पालन गर्न लगाउने र छलफलका विषयहरू टिपोट गर्ने वा गर्न लगाउने ।
- ४) छलफल हुँदा सबैको विचार संकलन गर्ने र सर्वसम्मति निर्णय गर्न पहल गर्ने ।
- ५) बैठकमा आवश्यक प्रस्तावहरू पेश गर्न लगाउने ।
- ६) निर्णयहरू लागू गर्ने र गर्न लगाउने ।
- ७) सचिव र कोषाध्यक्षलाई आवश्यकताअनुसार सहयोग पुर्याउने ।
- ८) विकासको कार्यमा सबैलाई समेटेर नेतृत्व प्रदान गर्ने ।
- ९) संस्थाले आर्जन/प्राप्त गरेको नगद वा जिन्सी सामानको सुरक्षाको प्रबन्ध मिलाउने ।
- १०) आवश्यक कार्यमा संस्थाको प्रतिनिधित्व गर्ने वा गराउने ।
- ११) अन्य सहयोगी निकायहरूसँग समन्वय राख्ने, आवश्यक भएमा परिचालनको बन्दोबस्त गर्ने ।
- १२) विशेष बैठकको आवश्यकता परेमा सबै सदस्यहरूको सहमतिमा बैठक बोलाउने ।
- १३) विविध प्रकारका समन्वय बैठकमा भाग लिने ।

(ख) संस्थाको सचिवको काम, कर्तव्य र अधिकार :

- १) अध्यक्षको आदेशअनुसार बैठक बोलाउने ।
- २) अध्यक्षको अनुपस्थितिमा बैठकको अध्यक्षता गर्ने ।
- ३) एकतिहाइ सदस्यहरूले विशेष बैठकका लागि लिखित माग गरेमा विशेष बैठक बोलाउने ।
- ४) बैठक पुस्तिकामा उपस्थिति गराउने ।
- ५) छुलफलका प्रस्तावहरू संकलन गरी बैठकमा पेश गर्ने र बैठकको निर्णय लेखी निर्णय पढेर सुनाउने पुनः प्रत्येक सदस्यहरूलाई हस्ताक्षर गर्न लगाउने ।
- ६) बचत तथा ऋण लगानीको व्यवस्थापन गर्न सहयोग पुर्याउने ।
- ७) संस्थाको क्रियाकलापका बारेमा सदस्यलाई जानकारी गराउने ।
- ८) संस्था सञ्चालनमा र अन्य सदस्यहरूलाई आवश्यक सहयोग गर्ने ।

(ग) संस्थाका कोषाध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकार :

- १) प्रत्येक बैठकमा सबै सदस्यहरूबाट बचत संकलन गरी बचतको विवरण पेश गर्नुपर्ने ।
- २) प्रत्येक सदस्यको बचत रकम व्यक्तिगत बचत खातामा चढाउने ।
- ३) व्यक्तिगत बचत खाताअनुसारको रकम प्रत्येक सदस्यको पासबुकमा चढाई प्रमाणका लागि दस्तखत गर्ने ।
- ४) संकलित बचत रकम संस्थाको निर्णयअनुसार नजिकको बैंकको खातामा जम्मा गरी/गराई बैंकबाट प्राप्त भएको पासबुकमा उल्लेख गराउने ।
- ५) बैठकको निर्णयअनुसार बचतको परिचालन गरी रेकर्ड राख्ने ।
- ६) निर्णयअनुसार गर्नुपर्ने लगानी गरी असूलीसमेत गर्ने र लगानी र असूलीको रेकर्ड राख्ने ।
- ७) सम्पूर्ण सदस्यहरूको गत बैठकसम्मको बचत रकम, बैंकमा रहेको रकमसँग भिडाउने ।

जस्तै,

कुल बचत रकम - बैंकमा रहेको रकम = लगानी/नगद मौज्दात

- ८) ऋण लगानीपश्चात् प्राप्त व्याज आम्दानी वा अन्य कार्य गर्दा प्राप्त हुने आम्दानीको वितरण गरी सबै सदस्यहरूको व्यक्तिगत खाता, पासबुक एवं बचत खातामा चढाउनुपर्ने ।
- ९) संस्थाले गरेको काम/कारोबारको लेखापरीक्षण गराउने ।
- १०) बैंकमा खाता सञ्चालन गर्दा संयुक्त रूपमा खाता सञ्चालन गर्ने ।
- ११) अन्य सदस्यहरूसँग समन्वय राखी सहयोग लिने दिने ।
- १२) संस्थाको नगद र जिन्सी सामानको जिम्मा लिई सुरक्षा गर्ने ।

(घ) संस्थाका सदस्यहरूको काम, कर्तव्य र अधिकार :

- १) साभेदारीपत्रमा उल्लेखित सर्तअनुसार गर्नुपर्ने कामहरू गर्ने ।
- २) संस्थाको हिसाबकिताब बराबर चेक गर्ने ।
- ३) नेत्र निक्काय संस्थाका पदाधिकारीहरूले गरेका कामको मल्याङ्कन नियमित रूपमा गर्ने ।

- संस्थाको कोषबाट आर्थिक आय ।
- टोल विकास संस्थाले विभिन्न संघसंस्थासँग ऋण लिई आफ्ना सदस्यहरूलाई ऋण लगानी गरी कमाएको ब्याज, सेवा शुल्क र हर्जानावापतको रकम ।
- अन्य आम्दानी ।

(ख) प्रत्येक असार मसान्तमा लेखा तयार गरी परीक्षणपश्चात् विवरण साधारणसभामा प्रस्तुत गर्ने जिम्मेवारी संस्थाको हुनेछ ।

(ग) संस्थाको नाममा प्राप्त वा खरिद चल-अचल सम्पत्तिको परिचालन र प्रयोग तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

१३. बचत :

- (क) टोल विकास संस्थाका सदस्यहरूले सम्पूर्ण सदस्यहरूबाट नियमित रूपमा बचत संकलन गरी एक 'टोल विकास संस्थाको बचत' खडा गर्नेछ ।
- (ख) उक्त संस्थाको बचतको प्रयोगका लागि बैठकको सर्वसम्मत निर्णय आवश्यक पर्नेछ ।
- (ग) संस्थाको बचत सामान्यतया सदस्यहरूको आर्थिक विकासमा खर्च गर्नुपर्नेछ ।
- (घ) यो बचत रकम संस्थाको कार्यक्षेत्रभित्र संस्थाका सदस्यहरूबीच तोकिएको सर्त र व्यवस्थाअनुरूप लगानी र असूली हुनेछ ।
- (ङ) यो बचत रकम निरन्तर चल्ने र वृद्धि हुँदै जानेछ ।
- (च) यो बचत रकम संलग्न सदस्यहरूको दाबी रहनेछ ।
- (छ) संस्थाको नयाँ सदस्य बनी संस्थामा प्रवेश हुन चाहेमा संस्थाको निर्णयबमोजिम हुनेछ ।
- (ज) यो बचत रकम सञ्चालन कार्यविधि तोकिएबमोजिम हुनेछ ।
- (झ) संस्था दर्ता खारेजी वा विघटन भएमा संस्थाको सामूहिक सम्पत्ति श्री ५ को सरकारको हुनेछ । तर व्यक्तिगत बचत रकम तथा यसको आयहरू सदस्यहरूको हिसाबबमोजिम फिर्ता पाउनेछन् ।

१४. राजीनामा :

- (क) संस्थाका सदस्यहरूले आफ्नो पदबाट राजीनामा दिन चाहेमा अध्यक्षसमक्ष दिन सक्नेछन् ।
- (ख) अध्यक्षले आफ्नो राजीनामा सचिवमार्फत संस्थाको बैठकमा पेश गर्नुपर्नेछ र सोउपर संस्थाले निर्णय गरेबमोजिम हुनेछ ।

१५. अविश्वासको प्रस्ताव :

संस्थाको अध्यक्ष एवं पदाधिकारीहरूउपर अविश्वास लागे यथोचित कारण देखाई संस्थाका ६७ प्रतिशत सदस्यहरूले विशेष साधारणसभा राखी अविश्वासको प्रस्ताव पेश गर्न सक्नेछ । अविश्वासको प्रस्ताव उपर छलफल गरी हुने निर्णयमा बहुमतलाई भन्दा सर्वसम्मतलाई बढी जोड दिइनेछ ।

१६. विधानको संशोधन :

यस टोल विकास संस्थाको विधान संशोधन गर्नुपर्ने भएमा कार्यगत समितिले स्वीकृत गरेपछि साधारणसभामा पेश गरी सो सभामा उपस्थित सदस्यहरूको दुईतिहाइ बहुमतले पारित गर्नुपर्नेछ ।

१७. विविध :

- (क) यस विधानबमोजिम टोल विकास संस्थाले आफ्ना सदस्यहरूमध्येबाट आर्थिक विकासका लागि उद्यमी समूह र उद्यम तथा आवश्यक परेका बखत खास कार्यका लागि कार्यमूलक र उपभोक्ता समूह गठन गर्न सक्नेछ । उक्त उद्यम/उद्यमी समूहको काम, कर्तव्य तथा अधिकार तोकिएबमोजिम हुनेछ ।
- (ख) यो विधानको व्याख्या गर्ने अधिकार संस्थाको साधारणसभामा निहित रहनेछ ।
- (ग) संस्थाले संस्थाको उद्देश्य पूर्तिका लागि विधानको अधीनमा रही नियमावली बनाउन र उपसमिति गठन गर्नुपरेमा सोसमेत गर्न सक्नेछ ।
- (घ) प्रचलित नेपालको ऐन-नियमहरूसँग बाझिएका बुँदाहरू बाझिएको हदसम्म स्वतः खारेज हुनेछ ।

टोल विकास संस्थालाई नगरपालिका/गाविसमा दर्ता गर्ने निवेदनको नमुना

मिति :

श्रीमान् कार्यकारी अधिकृत/गाविस सचिवज्यू,

नगरपालिका/गाविसको कार्यालय

विषय : टोल विकास संस्था दर्ता गर्ने सम्बन्धमा ।

उपरोक्त सम्बन्धमा यस नगरपालिका/गाविसद्वारा सञ्चालित गाउँ-नगर साभेदारी विकास कार्यक्रममा वडा नं.को टोलमा शहरी समाज परिचालन प्रक्रिया पूरा गरी गठन गरिएको टोल विकास संस्थालाई नगरपालिका/गाविस कार्यालयमा दर्ता गरिदिनुहुन अनुरोध गर्दछु ।

यस टोल विकास संस्थाको क्षेत्र निम्न उल्लेखित चार किल्लाभित्र सीमित रहनेछ,

पूर्व सिमाना :

पश्चिम सिमाना :

उत्तर सिमाना :

दक्षिण सिमाना :

निवेदक

अध्यक्षको नाम :

टोल विकास संस्थाको नाम :

ठेगाना :